DE

CONSVETVDINE. SIGNO. C

HAVD. INVENV

DISSERIT. SIMV

AD

ACTVM. VALED

D. XIII. CALEND. NOVEMBR. A. R

HORA. NONA. INSTIT

SCHOLAE. NOSTRAE.

GRAVISSIMOS. OMN

PATRONOS. ATQVE.

EA. QVA. PAR. EST. PI

INVITAT

M. IOAN. GEORG.
RECTOR.

CHEMNICII

LITTERIS. PETRI. CHRIST

DE

GNO. CRVCIS. VTENDI

NVENVSTA

SIMVL. QVE

AD

LEDICTORIVM

MBR. A. R. S. CIↃ IↃ CCLXVI.

INSTITVENDVM

RAE. INSPECTORES

S. OMNES. QVE

QVE. FAVTORES

EST. PIETATE

I. T A T

EORG. HAGER

TOR.

NICII

CHRIST. IAHNII.

Excellentiss.

DEVM, infinite illud perfectiſſimum ens, ceterorumque omnium extra ſe entium auctorem ac dominum exiſtere et ipſa natura et praecipue ſacra ſcriptura luculentiſſime nos docet. Nulla, inquit CICERO, a) gens eſt, neque tam immanſueta, neque tam fera, quae non, etiam ſi ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendum ſciat. Et diuus PAVLLVS teſtatur: b) quod DEI cognoſci poteſt, id apud eos, ſcilicet ethnicos, manifeſtum eſt, vtpote quum DEVS eis patefecerit. Alia clariſſima ſcripturae teſtimonia de exiſtentia DEI vt nunc taceamus. Hunc vero DEVM omnium huius vniuerſi rerum auctorem et dominum rite cognitum religioſiſſime vt nos creati ab eo colamus et ſumma, quae concipi poteſt, veneratione proſequamur noſtri eſſe officii, quis quaeſo dubitabit? Mortalium profecto nemo. Hoc quidem, quod noſtro debemus DEO, officium pura, integra incorruptaque potiſſimum mente peragendum, DEVMque noſtrum in ſpiritu et veritate adorandum eſſe, iterum natura et ſcriptura ſatis ſuperque teſtantur, c) quia DEVS ipſe eſt ſpiritus: Verum enim vero ille idem DEVS non mentis tantummodo noſtrae, ſed corporis etiam noſtri auctor et conditor eſt, hinc aequum piumque quoque eſt, vt corporis membra noſtri iuſtitiae arma DEO noſtro praebeamus, d) illumque noſtris, quae DEI ſunt, et corporibus et animis honoremus, e) Hinc omnis cultus diuinus in internum et externum, vtrumque

a) Lib. I, de Legibus c. 8.

b) Ad Rom. I, 19. II, 15.

c) Sic PLINIVS in Paneg. c. 3. Animaduerto etiam DEOS ipſos non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia et ſanctitate, gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum *puram caſtamque mentem*, quam qui meditatum carmen intulerit. Id quod etiam affirmat IOANNES IV, 24. Spiritus eſt DEVS, et qui eum colunt, animo et vere debent colere.

d) Rom. VI, 13. e) 1. Corinth. VI, 20.

que a DEO mandatum, recte diuiditur. Hic cultus diuinus externus vel priuatus, qui a quolibet CHRISTI cultore priuatim, vel publicus est, qui publice in congregatione Sanctorum in templis exercetur. Omnis autem cultus externus vel ore, vel gestibus, vel actionibus DEO dicatis absoluitur. Hunc cultum externum DEVS ipse in veteri foedere a populo suo sibi exhibendum praecepit illumque variis ritibus et cerimoniis sacris condecorandum iussit, vti ex oraculis diuinis et legibus cerimonialibus clarissime constat. Neque hunc cultum externum neglexit CHRISTVS, sed potius legi cerimoniali obtemperans circumcidebatur, f) patrique suo in templo secundum legem cerimonialem sistebatur. g) Synagogas deinde et templa Iudaeorum frequentabat in illisque publice docebat, h) pueris manus imponebat, i) pascha cum suis discipulis pro more et ritibus consuetis edebat et sacramentum eucharisticum variis cerimoniis ac ritibus adhibitis instituebat. k) Sic etiam APOSTOLOS magistrum suum imitantes non solum cultum diuinum externum retinuisse et quosdam ritus et cerimonias ordinasse et tradidisse ecclesiis ex scriptis eorum discimus. Et verisimile est, vt celeberrimus D. MARTIN. CHEMNITIVS noster docet, l) quosdam etiam alios externos, qui in scriptura annotati non sunt, ritus ab Apostolis traditos esse. Nullum est dubium Ecclesiam post Apostolos alios quosdam ritus addidisse. Quid? quod tempore succedente hic rituum cerimoniarumque numerus mirum in modum est auctus. Vt vero hisce de ritibus rite iudicare queamus, quinam probandi, vel improbandi, adeoque retinendi, aut abrogandi sint egregiam nobiscum communicauit normam et regulam summe venerandus CHEMNITIVS l. c. Ritus, inquit, qui ex scriptura sacra ita probari possunt, vt contineant vsum, exercitium et vtilem declarationem eius doctrinae, quae in scriptura diuinitus patefacta est, probandi retinendique sunt. Probandi retinendique praterea sunt et alii ritus, qui secundum regulam PAVLLI 1. Cor. XIV, 40. incitamenta et retinacula pietatis

 sunt,

f) Luc. II, 21. g) Luc. II, 22. h) Ioan. XVIII, 20. i) Matth. XIX, 13. k) Matth. XXVI, 17. sqq. Marc. XIV, 12. sqq. Luc. XXII, 7. sqq.

l) In Examine Concilii Trident. P. I, Loco II, Sect. 7. p. 107. Edit. GEORGII CHRISTIANI IOANNIS, Francof. 1707. fol.

ſunt, adeoque qui I. faciunt ad *aedificationem*, vt homines inuitentur ad verbum, ad ſacramenta et ad cetera pietatis exercitia: vt doctrina commodius proponatur, pluris fiat, auidius accipiatur et melius retineatur: vtque accendatur et foueatur poenitentia, fides, oratio, pietas, miſericordia. etc. II. Qui ſeruiunt *ordini*. Oportet enim in publicis eccleſiae congreſſibus eſſe ordinem dignum grauitate eccleſiaſtica. III. Qui ad *decorum* faciunt. Intelligitur autem εὐσχημοσύνη, vel tale decorum, vt externis ritibus oſtendatur, quid tribuamus verbo DEI, ſacramentis et reliquis exercitiis eccleſiaſticis, vtque reliqui ad reuerentiam verbi, ſacramentorum et congreſſuum eccleſiaſticorum inuitentur et qui IIII. cum Chriſtiana *libertate* non pugnant. Ad hanc normam in praeſenti omnes, qui olim in vſu fuerunt et adhuc recepti ſunt in eccleſia noſtra euangelica ritus examinare, vel ſaltem eos recenſere m) non placet: Placet vero vel vnum, nimirum *eum*, quo *ſigno crucis vtimur*, *ritum* ſub examen vocare, propterea quod obſeruamus, hunc ritum, conſilio profecto iniquo et irrito, a I. S. SEMLERO vocari *conſuetudinem inuenuſtam.* "Antiquiſſima, inquit, n) ſunt iſta crucis, manu ſignatae, „miniſteria, licet nihil quicquam in libris noui teſtamenti extet, quod „*tam inuenuſtae conſuetudini* auctoritatem praeſtet." Sed quidnam per hanc inuenuſtam conſuetudinem vult intelligi SEMLERVS? Inuenuſtus proprie idem eſt ac illepidus et quod ſine gratia et fauore eſt, vulgo *unannehmlich*, *heßlich*, *ungeſchickt.* Sic CATVLLVS XII, 5. ſordidam rem et inuenuſtam coniungit; CICERO vero de Cl. Orat. c. 67. iuris peritiſſimum cauſſarum patronum appellat *actorem haud inuenuſtum*, i. e. *keinen ungeſchickten Sachwalter.* Auctoritate adeoque horum virorum conſuetudo inuenuſta vulgo eſt: *eine unannehmliche*, *heßliche*

m) Scriptores, qui hos ritus eccleſiaſticos copioſe recenſuerunt egregieque illuſtrarunt, diligentiſſime collectos nobiſcum communicauit I. A. FABRICIVS in Bibliographia Antiqu. opera PAVLLI SCHAFFSHAVSENII tertium edita, Hamb. 1760. 4. C. 4. p. 158. ſqq. Quibus noua addenda eſt editio primarum linearum Breuiarii Antiquitatum Chriſtianarum ductarum a celeb. SIG. IAC. BAVMGARTEN. Scholia multa addidit I. S. SEMLERVS, Halae Magdeb. 1766. 8.

n) In ſcholiis ſuis ad Sig. Iac. Baumgartenii primas lineas Breuiarii Antiquit. Chriſt. antea citatas, p. 228.

liche und ungeschickte Gewohnheit. Et hac in significatione hac voce, tanquam sibi propria, saepius in Scholiis suis vsus est SEMLERVS. Sic deprehendes ibidem documenta inuenusta, i. e. nullius pretii, valoris et vana, p. 10. sententiam inuenustam, i. e. erroneam, p. 27. comparationem inuenustam, i. e. ineptam, p. 43. Exorcismum inuenustiorem rudiorum temporum consuetudinem, quae poterat inter Christianos omitti, p. 51. Homines vanos, imbelles, inuenustos et impios coniungit, p. 98. amorem martyrum inuenustum, i. e. nimium et indecentem, p. 99. inuenustum modum, i. e. ineptum p. 106. ministeria inuenusta et ludicra, p. 147. Israelitas rudes et inuenustos, p. 175. inuenustos ministros, i. e. ineptos, p. 179. superstitionem inuenustam, p. 205. Eum in finem haec omnia adduximus, vt quiuis cognoscere posset lector, consuetudinem inuenustam, SEMLERO esse consuetudinem sordidam, nullius pretii, erroneam, ineptam atque illepidam. Sed nunc inquiramus necesse est, vtrum iure meritoque tam foedo hic ritus vtendi signo crucis nomine insigniri possit, ac debeat? Negamus, et quilibet sanioris mentis nobiscum pernegabit hoc. Originem, tempus et locum, quo primum hic ritus in ecclesia Christiana sit receptus, chartae angustia impeditus curatius in praesenti euoluere non vacat o) Interim omnes antiquitatum Christianarum scriptores consentiunt, antiquissimum hunc esse ritum frequentissimumque. Ast nullum in antiquitate, quanquam haud leuis ea est ponderis, quaerimus praesidium, sed potius in fine et occasione, qua olim sunt vsi Christi cultores primaeui, et qua hodie adhuc in euangelica nostra eaque vera ecclesia vtimur. Sic hodie adhibetur signum crucis in aere digitis formatum 1) in Sacramento Baptismi, vbi hoc sacro lauacro ablu-

o) Qui vero ritus huius origines scire cupit praeter alios euoluat IOSEPHI BINGHAMI Origines et Antiquitates eccles. a IO. HENR. GRISCHOVIO latine redditas et X. Voll. Halae editas 1724--1729. 4. D. CHRISTOPH. HENR. ZEIBICHII Diss. de signo crucis e templis nostris non eliminando. Vitemb. 1735. 4. et CASPARIS CALVOERII Rituale ecclesiast. Ienae, 1705. 4. P. I. et II. Quem posteriorem librum vel ea quoque ex caussa hic nominare fas erat, vt debitas Nobiliss. I. G. HERRMANNO, Senatori et mercat. vrbis nostrae celeb. ageremus gratias, qui eum, et vna cum eo WILLIAMI CAVE Antiqu. patrum et ecclesiast. Biblioth. nostrae scholae obtulit dono.

endi hoc ſigno notantur. 2) In conſecratione panis et vini in Sacramento S. coenae et quando haec ſymbola ſacra inter communicantes diſtribuuntur. 3) In abſolutione peccatorum perlecta confeſſione publica in cathedra ſacra, vel etiam facta abſolutione publica in ſella confeſſionaria, vel priuata. 4) In ordinatione ſacerdotum. 5) Peractis benedictionibus publicis finitis ſacris. 6) In precibus publicis et priuatis. 7) In copulatione nuptorum aliisque actionibus adhuc ſacris. "Antiquiſſimis temporibus non erat hoc „ſignum, vt CHEMNITIVS recte monuit, p) ad cultum et ado- „rationem propoſitum. Non enim tunc aliquid ſubſiſtens erat, ſed „tantum erat *profeſſio* et *commonefactio*, quod in Chriſtum crucifi- „xum crederent atque omnem in ipſo ſpem et fiduciam collocatam „haberent." Neque hodie alium in finem in eccleſia noſtra euangelico-Lutherana teſte noſtro GERHARDO, q) et ipſa experientia quotidiana hic ritus exercetur, niſi vt ſignum externum *benedictionis* et *conſecrationis*, memoriam renouans crucis CHRISTI, hoc eſt, paſſionis CHRISTI in cruce, quae eſt fons omnis benedictionis, vſurpetur, nequaquam vero vis aliqua ſpiritualis ei tribuatur. Hinc iure meritoque hic ritus ſigno crucis vtendi retinetur, propterea quod iſtiusmodi ritus externi neque in V. neque in N. Teſtamento a DEO prohibiti, ſed potius mandati et a CHRISTO illiusque Apoſtolis ſaepiſſime obſeruati ſunt, vti ſupra demonſtrauimus. Accedit praecipue et hoc, quia hic ritus 1) vtilem et neceſſariam *declarationem* et *profeſſionem* fidei chriſtianae in ſe continet. 2) Quia multum ad *aedificationem* facit, quum CHRISTVM crucifixum in memoriam reuocat, et ſignum *benedictionis* et *conſecrationis* exhibet. 3) Quia a *decoro* non abhorret, ſed potius ad reuerentiam CHRISTO pro nobis in cruce mortuo praeſtandam inuitat. Nec 4) cum *libertate* chriſtiana pugnat. Qua igitur fronte et quonam animo SEMLERVS hunc pium, laudabilem et in tam variis pietatis officiis obuium ritum appellare potuit *conſuetudinem inueuuſtam?* Non quidem negamus, nonnullos et olim hoc ſigno crucis abuſos eſſe et hac noſtra aetate extra noſtram eccleſiam abuti: De his vero

p) In Exam. Concil. Trident. P. IIII. Loc. II. Sect. III. c. 2. p. 44.

q) In Loco de S. coena §. 156.

ro non est sermo, sed de vsu legitimo, qui non inuenustus dici meretur. Quidnam enim est inuenusti signo externo crucis profiteri, se esse CHRISTI cultorem? Quidnam est inuenusti memoriam CHRISTI hoc signo renouare? Quidnam est inuenusti benedictionis fontem, passionem scilicet CHRISTI in cruce, meminisse? Inuenustum potius, et iniquum est, istiusmodi pium, in ecclesiis nostris receptum et in Libris nostris symbolicis probatum r) ritum irridere et contemnere et CHRISTVM illiusque memoriam tam parui aestimare, vel prorsus ex ecclesia proscribere. Non anxie inquirendum esse putamus, quibusnam in contumeliam coetus purioris prorsus inuenustam placere studeat SEMLERVS. Quiuis facile hariolabitur. Sed non omnes Reformatorum sic dictorum doctores sunt huius ritus contemtores, vt doctissimus IS. CASAVBONVS testatur, s) inquiens: "Non fert fides Christiana „vt aliqua signo crucis propria virtus miracula efficiendi tribuatur. „Scimus vero, veterem ecclesiam et in vitae communis vsu, et in „ritibus sacris, multum vsam esse *venerabili* illo signo: sed vt *pia* „cerimonia, quae orationi adiecta, animos fidelium ad CHRISTI „crucem eueheret; non materiae alicui terrenae, aut figurae, aut „gestui affigeret." Hoc sensu sanctissimi prudentissimique illi Antistites, qui ecclesiae in Anglia reformandae negotio praefuerunt; et in publicis locis cruces passi sunt remanere et in nonnullis etiam *ritibus sacris retinuerunt*, vt in Baptismo. Et haec de consuetudine signo crucis vtendi non inuenusta dicta sunto. Nunc ad id, cuius caussa calamum arripuimus nos conuertimus. Nimirum, iuuenes quidam bonae spei ac indolis vires suas in arte dicendi periclitaturi publice prodire cupiunt, et quidem

I.) CAROLVS GODOFRED. MüLLER, Ottendorf. M. de arte regnandi apud Romanos dicet *lat.*

II.) GEORG. HENR. KVHNIVS, Grosmilckau. M. praestantiam religionis canet *carm. teut.*

III.)

r) Vide Catechism. minor. Lutheri p. 383. Edit. Rechenberg. Lips. 1705. 8.

s) In Exercitat. Anti-Baron. XIII. n. 68.

III.) IOAN. ERHARD. PF
ratione agendi sapientis in
bit *graece*.

IV.) GOTTHOLD. BENIAM
Viri plurimum reuerendi
MICHAELIS HERTELII,
triennio apud nos eximia cu
miam Lipſ. nunc rite prae
ſpe, fore, vt aliquando reip
at officia. Apud nos enim
que modeſti probe ſuſtinui
ſolum in iis, quae ad com
tur, linguis, ſed etiam in ar
nendos faceret progreſſus.
edidit A. clɔ iɔ cc lxv. dien
cc lxvi. liberalitatem b. S. S
praeſenti vltimum vale nob
ſa *orat. lat.* de Genio apud g
iutore. Cui

V.) EMANVEL. FRID. SCH
ſuo ſuorumque commilitoni
carm. teut. praemiſſa *orat.* t
ditionem.

VOS tandem INSPECTOR
atque FAVTORES honoratiſſimi
cet, obſeruantia rago atque obteſt
neuole intereſſe noſtrosque dicturo
STRAM hanc nobis gratiſſimam
dicabimus. Scribebam Chemnicii,

RD. PFNAVSCHNERVS, Chemn. M. de
pientis in rebus secundis et aduersis perora-

BENIAM. HERTELIVS, Busendorf. Lipſ.
euerendi atque doctiſſimi, M. IOANNIS
ERTELII, Paſtoris Culmitzſch. meritiſſ. filius,
eximia cum laude peracto, abitum in acade-
rite praeparatus parat, non ſine gratiſſima
ıando reipublicae ſaluberrima praeſtare que-
nos enim partes diſcipuli pii, diligentis at-
ne ſuſtinuit. Hinc etiam factum eſt, vt non
ae ad comparandam eruditionem requirun-
etiam in artibus elegantioribus haud contem-
ogreſſus. Specimina cum plauſu publice
c LXV. diem rure bene peractum et A. clɔ Iɔ
em b. S. SIGELII decantans *carm. teut.* In
vale nobis acclamabit *carm. teut.* praemiſ-
nio apud gentiles, praecipue litterarum ad-

RID. SCHMIDTIVS, Ernſthal. Schönburg.
ommilitonum nomine fauſtiſſima precabitur
iſſa *orat. teut.* de ſubſidiis aſſequendi eru-

SPECTORES GRAVISSIMI, PATRONI
ıoratiſſimi, appello ſimulque ea, qua de-
que obteſtor, vt frequenter huic actui be-
que dicturos benigne auſcultare velitis. VE-
atiſſimam beneuolentiam laudabimus, prae-
Chemnicii, d. 18. Oct. A. R. S. clɔ Iɔ CC LXVI.

